Het is een grote eer om vanavond deze bijzondere tentoonstelling te mogen openen, en dat samen met zo’n betrokken en geëngageerde groep kunstenaars.

Maar voordat ik dat doe, wil ik mij graag even voorstellen.

Mijn naam is Paulo Martina. Ik ben geboren en gedeeltelijk opgegroeid op Curaçao. Daar had ik de bijnaam ‘Coco’, vernoemd naar een reclamespotje met een jongetje dat alles at wat hem werd voorgeschoteld. Ik voel me hier vanmiddag dus helemaal op mijn plek.

Toen ik twaalf was, verhuisde ik naar Nederland. Van een multiculturele, kleurrijke samenleving kwam ik terecht in een grijze, koude en voor mijn gevoel behoorlijk kleurloze wereld. Binnen een jaar transformeerde ik van een mollig ventje in een magere lat. Uiteindelijk is alles goed gekomen, maar dat had misschien ook te maken met iets anders dat ik aan mijn biculturele achtergrond te danken heb: een soort zesde zintuig. Ik merkte al snel dat mijn achtergrond mij in staat stelde om me gemakkelijker in anderen te verplaatsen. Niet assimileren, maar absorberen. Niet je eigen identiteit opgeven, maar je laten verrijken door die van een ander.

Na de middelbare school in Lochem volgde ik een aantal jaren de Rietveld Academie, studeerde ik kunstgeschiedenis en werkte ik bijna elf jaar bij de Kunstuitleen Utrecht, waar ik verschillende functies vervulde.

Later verhuisde ik met mijn gezin van de Randstad naar Oost-Groningen. Ik ging aan de slag als adviseur Kunst & Vormgeving voor de provincie Friesland. Daarna was ik tien jaar directeur van Museum Dr8888, vier jaar directeur van Museum van Bommel van Dam in Limburg en tot begin dit jaar directeur-bestuurder van de Musea Zutphen.

Een van mijn collega's, Arnoud Odding, noemt mij weleens de 'koning van de regio'. Niet omdat ik een kroon draag, maar omdat ik op de verschillende

plekken waar ik heb gewerkt iets in beweging heb weten te zetten. Omdat ik blijkbaar goed kan inschatten wat een museum nodig heeft om boven zichzelf uit te stijgen en een eigen, onderscheidend profiel te ontwikkelen. Ik bleef denken als kunstenaar.

Sinds 1 mei van dit jaar ben ik de eerste algemeen directeur van het Herdenkingscomité Slavernijverleden. Het Comité is op 6 januari 2025 opgericht en is o.a. verantwoordelijk voor de herdenking in het oosterpark op 1 juli. En daarmee is mijn omgeving opnieuw behoorlijk veranderd. Van een zo goed als volledig witte wereld word ik nu omringd door collega's in allerlei kleurgradaties. Ook de gezamenlijke lunch heeft een metamorfose ondergaan: van een wit bolletje kaas naar een broodje pom. Ik kan jullie vertellen dat ik het afgelopen halfjaar meer over mezelf heb geleerd dan in vele jaren daarvoor.

Dat brengt mij eigenlijk al dicht bij het thema van deze tentoonstelling.

In de aankondiging van All You Can Eat wordt gesteld dat voedsel politiek is. En daar valt weinig tegenin te brengen. Of we het nu hebben over de keuze om wel of geen vlees te eten, sperziebonen uit Kenia, megastallen in Brabant, landbouwsubsidies, de BBB, groente uit Israël, chloorkip uit de Verenigde Staten of simpelweg de prijs van onze dagelijkse boodschappen: voedsel is nooit zomaar voedsel. De vraag wat we eten, waar het vandaan komt en wie ervoor betaalt, is onlosmakelijk verbonden met maatschappelijke en politieke keuzes.

Je bent wat je eet.

Maar ik zou daar graag iets aan willen toevoegen: niet alleen ons voedsel is politiek, ook het eten zelf is politiek.

Kijk maar naar de vele diners die tussen wereldleiders worden georganiseerd. Aan tafel worden soms de belangrijkste beslissingen genomen. Ook in mijn eigen museumpraktijk heb ik ervaren hoeveel er aan een eettafel kan gebeuren. Een maaltijd brengt mensen samen, opent gesprekken en kan perspectieven veranderen. Soms wordt er aan tafel meer bereikt dan in een vergaderzaal.

Onwillekeurig moest ik bij deze tentoonstelling ook denken aan The Dinner Party van de Amerikaanse feministische kunstenaar Judy Chicago, een iconisch installatiekunstwerk uit de jaren zeventig. Het werk vormt een monument voor 39 mythische, historische en beroemde vrouwen. Voor hen zijn drie lange tafels gedekt, opgesteld in een driehoek. Daarnaast worden op de vloertegels nog eens 999 andere vrouwen met hun naam geëerd. Een indrukwekkend kunstwerk waarin de eettafel verandert in een plek van erkenning, emancipatie en geschiedschrijving. Wie krijgt een plaats aan tafel? En wie is er eeuwenlang buiten gehouden?

De titel All we Can Eat bracht mij ook op andere gedachten. Enerzijds moest ik denken aan de kunstprojecten van David Bade en Tirzo Martha onder de titel All You Can Art. Anderzijds dacht ik aan een project dat ik destijds in Friesland bedacht, onder de titel All Inclusive.

Een kunstenaar met een woonwagen en een mobiel atelier werd gekoppeld aan een boerderij. Tijdens het verblijf zorgde de boer voor eten en drinken en werkte de kunstenaar aan een kunstwerk. Maar de uitwisseling ging verder dan dat. De kunstenaar leverde ook ideeën aan voor de boer: nieuwe perspectieven, inspiratie en, zo je wilt, geestelijk voedsel. Een wederzijdse uitwisseling waarin kunst, landbouw en dagelijks leven elkaar ontmoetten.

Ook tijdens mijn periode als directeur van Museum van Bommel van Dam in Venlo hielden we ons intensief bezig met de relatie tussen kunst, voedsel en gezondheid.

Met het project Re-think Re-act reageerden kunstenaars op de gezondheidssituatie in Limburg, die flink achterblijft bij het landelijk gemiddelde. Samen met kunstenaars, designers en maatschappelijke partners startten we zes onderzoeks- en verandertrajecten rondom positieve gezondheid en voeding. Daarbij betrokken we lokale bewoners, scholen en

organisaties. Het doel was niet alleen om kunst te presenteren, maar vooral om samen een beweging op gang te brengen. Om mensen anders naar hun leefomgeving, hun gezondheid en hun voedingspatroon te laten kijken.

Een ander bijzonder initiatief was het Inspiratiediner dat we samen met HAS Hogeschool in Venlo organiseerden. Studenten, docenten en mensen uit het werkveld kwamen bij elkaar om tijdens een diner na te denken over toekomstbeelden voor de varkenshouderij.

Aanleiding was het project De Varkenstractor van kunstenaar Sjef Meijman, waarbij zowel het museum als de HAS betrokken waren. De Varkenstractor was een mobiele varkensstal met een uitloopgedeelte waarin een aantal varkens leefde. Deze varkens werden ingezet voor wat je precisiebegroeiing (verticuteren) zou kunnen noemen: ze bewerkten de grond op een natuurlijke manier.

En ja, diezelfde varkens vormden ook onderdeel van het diner.

Dat leverde niet alleen bijzondere gesprekken op, maar ook verrassende ideeën. Zelfs onder de meest conservatieve varkensboeren bleken nieuwe inzichten mogelijk. Misschien is dat wel een van de mooiste eigenschappen van kunst: dat ze mensen die normaal gesproken niet vanzelfsprekend met elkaar in gesprek komen, aan één tafel weet te krijgen.

Kunstenaars kunnen als geen ander nieuwe inzichten en perspectieven bieden op onze consumptiemaatschappij. Ook deze tentoonstelling bewijst dat opnieuw. Iedere kunstenaar geeft op een eigen manier betekenis aan het thema en laat zien dat voedsel veel meer is dan iets wat we dagelijks consumeren.

Want laten we eerlijk zijn: voedsel is macht.

Waar komt ons voedsel vandaan? Waar wordt het verbouwd? Onder welke omstandigheden? Wie verricht het werk en hoe worden die mensen daarvoor

betaald? Is het biologisch? Is er sprake van Fair Pay? En hoe is Nederland eigenlijk zo rijk geworden aan de productie en handel in voedsel?

Of we het nu hebben over kruiden en specerijen uit het Oosten, of over suikerriet en tabak uit het Westen: een belangrijk deel van onze historische rijkdom is opgebouwd dankzij de arbeid van tot slaaf gemaakte mensen. Eeuwenlang werkten zij zonder loon, onder erbarmelijke omstandigheden en in de brandende zon.

En als ze geluk hadden, konden ze van het slachtafval een voedzame maaltijd bereiden. Van varkensstaarten, varkensoren en ingewanden werden de meest smaakvolle gerechten gemaakt: van soepen tot stoofpotten. Gerechten die later onderdeel zijn geworden van culinaire tradities en identiteiten, maar waarvan de geschiedenis niet altijd wordt verteld.

Dat zijn de verhalen die vaak onzichtbaar blijven achter de meesterwerken uit de zeventiende eeuw. Achter de overdadige stillevens met exotisch fruit, waarin de rijkdom en overvloed van de Nederlandse elite worden verbeeld, schuilt ook een geschiedenis van koloniale uitbuiting en slavernij.

Maar ook achter de beroemde portretten van Marten Soolmans en Oopjen Coppit door Rembrandt van Rijn gaat een gitzwart verhaal schuil.

Een aanzienlijk deel van Marten Soolmans' vermogen was afkomstig uit de erfenis van zijn vader en hield indirect verband met de handel in suiker die op plantages werd geproduceerd door tot slaaf gemaakte mensen. Dankzij die rijkdom kon het echtpaar zich deze monumentale portretten veroorloven.

Ik moest daaraan denken tijdens een discussie over erfgoed, enkele jaren geleden in De Balie, met Alexander Pechtold en kunsthandelaar Jan Six. Beide heren hielden een bevlogen betoog over de aankoop van dit unieke dubbelportret. Ik heb toen fijntjes opgemerkt dat ook het achterliggende

verhaal deel uitmaakt van ons gedeelde erfgoed. Niet alleen het schilderij zelf, maar ook de omstandigheden waaronder de rijkdom is vergaard die het mogelijk maakte, behoren tot onze geschiedenis.

En precies daar ligt volgens mij een belangrijke rol voor kunst en musea: niet alleen laten zien wat mooi, bijzonder of waardevol is, maar ook zichtbaar maken wat lange tijd buiten beeld is gebleven.

Kunst is immers nooit volledig los te zien van de maatschappij waarin zij ontstaat.

Eeuwenlang was kunst in belangrijke mate een verlengstuk van de opdrachtgever. Kunstenaars werkten in opdracht van vorsten, kerken, rijke burgers en handelaren. Rembrandt stond bekend om zijn vermogen om mensen zonder opsmuk of idealisering af te beelden. Hij maakte bovendien zoveel etsen dat zijn werk ook voor de middenklasse toegankelijk werd. Maar ook hij was voor een belangrijk deel afhankelijk van opdrachtgevers en de wensen van zijn tijd.

Dat veranderde met de komst van de avant-gardebewegingen aan het begin van de twintigste eeuw. Kunstenaars begonnen steeds meer grenzen te overschrijden: die van de goede smaak, die tussen de verschillende kunstdisciplines en zelfs die van het begrip originaliteit. Afval werd kunst. Alledaagse voorwerpen werden kunst. En zelfs etenswaren konden voortaan als artistiek materiaal dienen.

Die ontwikkeling kreeg eind jaren vijftig en begin jaren zestig een vervolg met de opkomst van de Popart, happenings en Fluxus.

Denk aan Yoko Ono, die de resten van haar diner gebruikte als materiaal voor haar doeken. Of aan Wim T. Schippers, die naast zijn beroemde pindakaasvloer

in een museum ook eens een flesje cola leeggoot in zee. En natuurlijk aan Claes Oldenburg, die een zachte sculptuur maakte in de vorm van een hamburger.

Toch waren deze uitingen in eerste instantie niet allemaal bedoeld als uitgesproken maatschappijkritiek. Vaak ging het om een intrinsieke kritiek op de beeldende kunst zelf: een zoektocht naar grenzeloze vrijheid, naar nieuwe materialen en naar andere manieren om kunst te maken en te ervaren.

In de jaren zeventig kreeg kunst steeds nadrukkelijker een politieke en activistische lading. Kunstenaars als Joseph Beuys en de eerdergenoemde Judy Chicago zagen kunst niet alleen als een esthetische praktijk, maar ook als een middel om maatschappelijke verandering te bewerkstelligen.

Sindsdien zijn kunstenaars zich steeds nadrukkelijker gaan uitspreken over maatschappelijke kwesties. Dat activisme heeft de afgelopen jaren soms ook geleid tot een ware wildgroei aan pamfletten, manifesten en protestacties. Eindexamententoonstellingen hingen vol woedende slogans over milieuvervuiling, multinationals en de geopolitieke situatie. Performances veranderden in politieke guerrilla-acties. Soms leek de boodschap belangrijker te worden dan de vorm. Van enige aandacht voor esthetiek was dan nauwelijks nog sprake.

Wat we in deze tentoonstelling zien, vind ik daarom bijzonder interessant. Het past heel goed bij de huidige tijdgeest, waarin kunstenaars niet alleen hun inhoudelijke positie opnieuw bepalen, maar ook hun rol binnen het kunstsysteem.

Steeds vaker verenigen kunstenaars zich in collectieven. Ze nemen zelf de rol van curator op zich, beheren hun eigen carrière, zijn hun eigen manager en marketeer en bouwen met eigen socialmedia-accounts en webwinkels aan een rechtstreeks contact met hun publiek.

Ze laten zich steeds minder vanzelfsprekend gebruiken door bestaande instituties en nemen het heft meer in eigen handen. Die andere blik wordt daardoor niet alleen zichtbaar in het kunstwerk zelf, maar ook in de manier waarop een tentoonstelling tot stand komt en wordt gepresenteerd.

Dat heeft ook gevolgen voor de rol van de museumdirecteur. Die verschuift steeds meer van tentoonstellingsmaker naar facilitator: iemand die ruimte creëert, verbindingen legt, mogelijkheden biedt en initiatieven van kunstenaars ondersteunt.

En precies daarom word ik zo blij van deze tentoonstelling.

All You Can Eat laat zien dat kunstenaars heel goed in staat zijn om zelf het initiatief te nemen, om maatschappelijke vraagstukken op een eigenzinnige manier te benaderen en om verschillende perspectieven samen te brengen. Maar bovenal bewijst deze tentoonstelling dat een kritische boodschap en esthetiek elkaar helemaal niet hoeven uit te sluiten.

Sterker nog: ze kunnen elkaar versterken.

Voedsel is iets wat ons allemaal verbindt. We hebben het allemaal nodig, we hebben er allemaal een relatie mee en we maken er allemaal keuzes in. Maar achter die ogenschijnlijk alledaagse handeling gaan grote verhalen schuil over macht, economie, identiteit, geschiedenis, ongelijkheid, cultuur en toekomst.

Kunstenaars maken die verhalen zichtbaar. Ze zetten ons aan het denken, houden ons een spiegel voor en nodigen ons uit om met een andere blik naar de wereld om ons heen te kijken.

Ik wil daarom alle deelnemende kunstenaars van harte bedanken voor het prachtige, verrassende en vaak letterlijk smakelijke werk dat jullie ons

voorschotelen. Jullie laten zien dat kunst en voedsel samen een krachtige taal kunnen spreken.

En daarmee kom ik tot het moment waarop ik deze tentoonstelling officieel mag openen.

Ik wens iedereen een inspirerende tentoonstelling toe, mooie ontmoetingen en vooral veel stof tot nadenken. En natuurlijk: eet smakelijk!

Dames en heren, hierbij verklaar ik de tentoonstelling All You Can Eat voor geopend.

Deelnemende kunstenaars:

Airco Caravan

Annelies Horden

Ben van der Wel

Beth Namenwirth

Christine Bittremieux

Geertje Geertsma

Gerda Schimmel

Henrique van Putten

Malou Cohen

Marjan Jaspers

Marlien Venema

Miriam Knibbeler

Raul Balai

Benjamin Li @10000bl_

Mieke Fokkinga @miekefokkinga

Mystery Guest Artist

David C. Terry